

Henrihs Mežals Docents

(19.04.1927. – 01.12.2012.)

Henrihs Mežals dzimis toreizējā Abrenes apriņķa Baltinavas pagasta Dansku ciema Gaigalu mājās. Mācījies Pilskalna 4 klašu un Baltinavas 6 klašu pamatskolā, vēlāk – Kārsavas vidusskolā, kuru absolvējis 1945. gada jūnijā un iestājies Daugavpils Skolotāju institūta Matemātikas fakultātes neklātienes nodaļā, sekmīgi nokārtojis pirmā kursa eksāmenus, bet tad izlēmis doties uz Rīgu, lai turpinātu studijas LLA Lauksaimniecības fakultātē, kuru ar izcilību beidzis 1949. gada rudenī.

Savam dzīves aicinājumam – augsnes zinātnei – pievērsies jau studiju laikā, jo līdztekus mācībām akadēmijā strādājis par laborantu Augsnes zinātnes un zemkopības institūtā. Pēc agronoma diploma saņemšanas studijas turpina aspirantūrā prof. K. Krūmiņa vadībā toreizējā Minerāloģijas un ģeoloģijas katedrā. 1953. gadā tiek aizstāvēta lauksaimniecības zinātņu kandidāta disertācija „Ilggadīgo zālaugu mistra loma ūdensizturīgas struktūras veidošanā dažādos Latvijas PSR augšņu tipos”. Turpmākā zinātniskā darbība saistās ar lauksaimniecībā izmantojamās zemes (LIZ) un mežu augšņu ķīmiskā sastāva, kā arī citu augsnes auglības faktoru izpēti, tos cieši saistot kopā ar augsnes ģenēzes procesiem. Pētījumi tika veikti, gan izmantojot klasiskās metodes, gan arī novatoriski lietojot jaunas, līdz tam laikam Latvijā nelietotas metodes. Jaunās metodes varēja lietot, tikai cieši sadarbojoties ar citu republiku, kā arī Maskavas un Ļeņingradas (Sanktpēterburgas) vadošajiem institūtiem. Ģenēzes pētījumiem H. Mežals sāka izmantot augsnes duļķu un koloīdu analīzes, piemēram, veidojot augsnes duļķu Rentgena difraktogrammas, kā arī minerālu termolīknes sadarbībā ar V. Dokučajeva augsnes institūtu Maskavā. Lietojot šīs metodes, bija iespējams noskaidrot augsnes minerāloģiskā sastāva izmaiņas pa augšņu horizontiem. Šie dati bija ļoti noderīgi, lai izprastu augšņu virsējo horizontu izmaiņas, to ģenēzi gan LIZ, gan dažādos meža augšanas apstākļu tipos un biogeocenožēs. Vienlaicīgi daudzajos meža augšņu pētījumu parauglaukumos tika vākti paraugi un analizēta meža zemsega, sūnas, stiebrzāles, lapas, skuju, koku mizas. Izmantojot spektrogrāfu, savākto materiālu pelnos tika noteikta 24 elementu koncentrācija, kas ievērojami bagātināja atziņas par ķīmisko elementu biogeokīmisko apriti meža ekosistēmā. H. Mežals uzsāka augsnes mikromorfoloģiskos pētījumus un humusa frakcionālā sastāva noteikšanu. 1960. – 70. gados šo metožu lietošana pasaulē vēl tikai sāka attīstīties un tādējādi viņa darbība bija zinātnes novatorisms. Lai gan aparatūras un metožu pilnveides jomā panākts milzīgs progress, neviens Latvijas augsnes pētnieks vēl joprojām šiem jautājumiem nav tik pamatīgi pievērsies. Lietojot šīs, kā arī klasiskās ķīmiskās (piemēram, pilnanalīžu) metodes, tika veikta dažādo dzelzs un alumīnija amorfo un vāji kristalizēto formu noteikšana automorfās augsnes, tādējādi gūstot skaidru un labi argumentētu priekšstatu par Latvijas augšņu evolūcijas gaitu un to ģenēzi mainīgajos klimata, cilmiežu, ūdens režīma un pārējos vides ekoloģiskajos apstākļos.

Pētniecības darbam H. Mežals izmantoja ļoti plašu paraugu klāstu, kas tika vākts pa visu Latviju gan studentu prakšu laikā, gan arī paša organizētajos izbraucienos un ekspedīcijās. Viņa entuziasms bija neizmērojams, krietni smago un pēc izmēra apjomīgo augsnes profilu vedot ar sabiedrisko transportu ne tikai no Latvijas tālākajiem nostūriem, bet pat no citām republikām. Rezultātā tika savākta plaša augšņu profilu kolekcija (kuru vēl joprojām izmanto studentu apmācībai), kā arī citi eksponāti un studiju materiāli. Labi pārzinādams Latvijas augsnes, strādājot daudzajās stacionāri aprīkotās pētniecības vietās, H. Mežals bija nenovērtējams kolēģis augšņu ekspedīciju un dažādu citu aktivitāšu rīkošanā, kas notika Latvijā, piedaloties gan vietējiem, gan arī ārzemju augšņu pētniekiem. Kaut arī Latvijā augšņu pētnieku skaits nebija liels un materiālā bāze ne pārāk spēcīga, H. Mežala darbība, aktīva līdzdalība Vissavienības kongresos un konferencēs, plašie personīgie kontakti, ļāva Latvijas augsnes zinātnei noturēt līdzvērtīgā līmenī ar kaimiņu republikām, kur pie šiem pētījumiem strādāja ievērojami lielāki zinātnieku kolektīvi.

H. Mežals kā delegāts no Latvijas ar referātiem ir piedalījies visos bijušajā Padomju Savienībā rīkotajos Augsnes zinātnes kongresos kopš 1962. līdz pat 1989. gadam, kā arī daudzās konferencēs (1962. gadā – Harkovā, 1966. gadā 3. kongresā – Tartu, 1971. gadā 4. kongresā – Alma Atā, 1974. gadā – Vispasaules Augsnes zinātnes kongresā Maskavā, 1977. gadā 5. kongresā – Minskā, 1981. gadā 6. kongresā – Tbilisi, 1986. gadā 7. kongresā – Taškentā un

1989. gadā 8. kongresā – Novosibirskā). Viņš ir aktīvi piedalījies Latvijā organizētajās starptautiskajās ekspedīcijās 1994. – 1998. gadā, kā arī Eiropas Savienības Augšņu kartes izstrādāšanā.

Vienlaicīgi ar zinātnisko darbību, H. Mežals 52 gadus ir veltījis studentu apmācībai. Viens pats un kopā ar kolēģiem uzrakstījis vairākas mācību grāmatas: Augšņu pētīšana dabā un laboratorijā (1960), Augšņu pētīšana (1964), Augsnes zinātne un Latvijas PSR augsnes (1970), Meža augsnes zinātne (1980), Latvijas Augšņu noteicējs (2009). Visās tajās H. Mežala rakstītās nodaļas ir balstītas uz ļoti plašu savā zinātniskajā darbā iegūto rezultātu un pieredzes izmantošanu, tādējādi tās var uzskatīt par monogrāfiskiem izdevumiem.

H. Mežals 2000. gadā dodas pensijā, taču viņš turpina aktīvu sadarbību ar LLU kolēģiem, līdzdarbojas ekspedīcijās, piedalās visās LF organizētajās konferencēs u.c. pasākumos. Būdam aktīvs Agronomu biedrības biedrs, enerģiski piedalās diskusijās par Latvijas lauksaimniecības dažādiem aspektiem. Ar praktisko dārzkopību nodarbojas savā vasarnīcā, uztur kārtībā no senčiem mantoto zemi. Piedalās medībās. Šāda aktīva darbība turpinās līdz pat 2012. gada nogalei, līdz vaļā veras mūžības vārti. Aplabāts vietējā Dansku kapsētā, no kurienes pāri laukam var labi redzēt viņa dzimtas sētu.